

LA VAGA DELS ESTAMPADORS DE 1892 AL PLA DE BARCELONA

ANTONI DALMAU I RIBALTA
Escriptor i historiador

RESUM

L'any 1892, en un context de crisi aguda del moviment anarquista i en un moment de radicalització dels grups partidaris de l'acció individual i directa, va esclatar, al pla de Barcelona, un llarg conflicte laboral que, havent-se iniciat en el ram de l'aigua, es va convertir en una vaga general. L'aturada es va allargar durant un període excepcional de setze setmanes, però es va saldar amb un fracàs per als treballadors. De fet, aquesta vaga dels estampadors va ser el darrer conflicte obrer important abans de l'etapa de forçosa passivitat que sobrevindria, després, com a conseqüència de la repressió derivada dels atemptats anarquistes del període 1893-1896.

PARAULES CLAU

Barcelona, 1892, estampadors, vaga, Manuel Ars.

The textile printing workers' strike of 1892 in Barcelona

ABSTRACT

In 1892, in a context characterised by the deep crisis that the anarchist movement was undergoing and the spread of radicalism amid the supporters of direct and individual action, Barcelona became the scenario of a long labour conflict which, having begun in the water sector, culminated in a general strike. Despite lasting sixteen weeks, the workers did not succeed in their aims. In fact, the textile printing workers' strike of 1892 was the last and most important labour conflict before the wave of anarchist terrorist attacks between 1893 and 1896 and the repression these attacks produced.

KEY WORDS

Barcelona, 1892, textile printing workers, strike, Manuel Ars.

Com ja se sap, la darrera dècada del segle XIX va ser un temps especialment convuls en l'evolució del moviment obrer i, en particular de l'anarquisme, a Catalunya i a tot Espanya. Pel que fa al moviment llibertari, un cop culminada la fractura i la dissolució de la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola (FTRE), i en un context de crisi aguda, els tradicionals instruments de lluita i d'organització s'havien anat afeblint considerablement i s'havien dissociat a la pràctica en dues direccions: en el pla econòmic i de resistència al capital, amb la creació, el maig de 1888, de l'anomenada, formalment, Federació Espanyola de Resistència al Capital. Pacte d'Unió i Solidaritat; i en el pla politicsocial, amb la fràgil constitució d'una mena de «partit anarquista», l'Organització Anarquista de la Regió Espanyola (OARE), nascuda a València entre setembre i octubre del mateix any. Totes dues organitzacions, però, van caracteritzar-se per un escàs activisme i per una existència precària.

Simultàniament, i en el debat intern que havia sacsejat profundament l'organització anarquista entre els collectivistes bakuninistes i els anarcocomunistes, els partidaris del comunisme llibertari havien guanyat àmpliament la partida, encara que formalment s'havia adoptat una posició teòrica d'integració, la que defensava, en la coneguda síntesi de Fernando Tarrida del Màrmol, una «anarquia sense adjectius».

D'altra banda, i en el terreny concret de la mobilització obrera, havien començat a dur-se a terme, a partir de 1890, les celebracions del Primer de Maig, amb una profunda divisió tant en els mètodes com en els objectius entre els anarquistes i els socialistes, i amb una resposta radicalment repressiva i indiscriminada per part dels governs oligàrquics de l'Espanya de la Restauració. Aquest darrer element, sumat a les execucions, les tortures i els empresonaments posteriors a la revolta agrària de Jerez de la Frontera del gener de 1892, havien exacerbat, lògicament, en el si del moviment anarquista, les postures dels partidaris de l'acció individual i directa, que seguien el solc dels seguidors de la «propaganda pel fet» i dels nihilistes russos. Tot plegat conduiria, en el context concret de la ciutat de Barcelona, a una dinàmica creixent d'atemptats terroristes que culminaria en el trienni 1893-1896.

Si ens apropem a l'àmbit específic de la indústria tèxtil, tan important a Catalunya, també s'havia entaulat, en aquella època, una autèntica pugna entre els anarquistes de la FTRE i els socialistes de la Unió General de Treballadors (UGT) per veure qui aconseguia l'adhesió del major nombre possible de les societats locals de les Tres Classes del Vapor, que havien entrat en una

crisi seriosa a partir del període 1883-1888. I és que aquell sindicalisme tèxtil d'arrel reformista —*vaporosos* els anomenaven els anarquistes— de veure com es feia pols el principi d'unitat sindical que es trobava a la base del socialisme d'ofici. La divisió ideològica, alimentada naturalment pels fabricants, s'expressava en els intents successius de la darrera dècada del segle XIX d'organitzar federacions tèxtils de signe contrari.¹

En aquest context, i a l'inici d'aquesta mateixa dècada, va tenir lloc a Barcelona i la seva rodalia, i molt particularment als pobles de Sant Martí de Provençals, de Sants i de l'Hospitalet, un conflicte laboral de considerable importància que no ha merescut l'atenció necessària. És el que designem amb el nom de vaga dels estampadors de 1892, que fet i fet va constituir el darrer conflicte obrer important esdevingut al pla de Barcelona abans de l'etapa de forçosa passivitat que sobrevindria després com a conseqüència de la repressió derivada dels atemptats anarquistes.² D'alguna manera, aquesta confrontació laboral tancava de manera molt aguda un cicle de llargs conflictes que tenien a veure amb les reformes del treball —en part per l'ofensiva contra els oficis masculins— i que havien tingut, com a fites més remarcables, la vaga de La España Industrial de Sants (de febrer a maig de 1887), la vaga del Vapor del Rec de Sant Andreu de Palomar (de juny de 1888 a gener de 1889) i el conflicte del Vapor Güell de Sants (1889).

ELS INICIS DEL CONFLICTE

Els estampadors, protagonistes principals de la vaga, eren treballadors del ram de l'aigua i de la indústria del tint que feinejaven en unes condicions molt dures, xipollejant tot el dia, hivern i estiu, en el terra moll de la quadra. Anaven vestits amb els pantalons una mica arromangats, els peus descalços dins les espadnyes i coberts amb una brusa esquifida coneguda popularment com a *roba de bruts*: una brusa feta d'un teixit estrafolari i acolorida per tota mena de tints, confeccionada a base dels trossos de roba que anaven

1. Vegeu Carles ENRECH, «El sindicalismo textil: entre la solidaridad y la exclusión», *Historia Social*, núm. 68 (2010), p. 98-100.

2. Hem avançat una part del que exposem aquí a Antoni DALMAU (2008), «Manuel Ars i Solanellas (1859-1894), l'estampador afusellat injustament a Montjuïc», *Revista d'Igualada*, núm. 28 (abril). Per al transcurs de la vaga, seguirem essencialment la premsa barcelonina. Vegeu, també, Montserrat CAMINAL I BADIA (1972), *El terrorismo en Barcelona, de 1892 a 1896. Antecedentes del Proceso de Montjuïc*, tesi de llicenciatura inèdita, Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 54-55.

als corròns de les barques de tenyir i als quals es cosien les peces que es tenyien.³

En aquest cas concret, el conflicte va iniciar-se a mitjan mes de març de 1892, a causa d'unes reclamacions relatives a salaris i jornada laboral. Més concretament, els treballadors deien que la «tarifa» pactada el 1881 ja havia caducat sis anys enrere i en demanaven una de nova, que no arribava a un cèntim de *real* per metre de roba: justament el silenci de la patronal sobre aquesta reivindicació havia estat, de fet, la causa de l'inici del conflicte. La reivindicació es concretava, a la pràctica, en l'augment de quatre pessetes en el setmanal (de 21 a 25) i en una reducció de jornada de quinze minuts cada dia.⁴

La vaga, realment, va començar a Sant Martí de Provençals, a la fàbrica d'estampats Romeu i Tort, i al cap de tres dies van ser acomiadats tots els obrers d'aquesta indústria, substituïts immediatament per obrers *no associats*, és a dir, esquirols.⁵ El 14 de març, la vaga ja es va estendre a una dotzena d'indústries, les més importants, entre les quals hi havia la de Ricart y Compañía i la de Josep Ferrer i Vidal, sense que, tanmateix, s'hi produïssin desordres.⁶ En plena expansió del conflicte, el primer de maig d'aquell 1892, i arran de la celebració de la festa dels treballadors, el govern conservador va autoritzar quatre mítings a Barcelona, un dels quals, de signe anarquista, va omplir el teatre Novedades. Va intervenir-hi Josep Lluçs i Pujals, el conegut director de *La Tramontana*.⁷ Aquell mateix dia va haver-hi alguns inci-

3. Prenem la descripció de la roba dels obrers del ram de l'aigua de Carles ENRECH (2004), *Entre Sans i Sants: Història social i política d'una població industrial a les portes de Barcelona (1839-1897)*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, p. 136.

4. A *La Publicidad* del 22 de maig de 1892, hi ha una explicació de la vaga per part de la comissió de la Unió d'Estampats (vegeu el mateix diari del 2 de juny següent). La *tarifa* era una espècie de conveni laboral que fixava els preus de la mà d'obra i la jornada laboral per oficis i per categories.

5. Sant Martí, que aleshores s'atansava als cinquanta mil habitants, era un focus important del ram de l'aigua. El 1861 hi havia tretze fàbriques d'estampats i, el 1877, el ram de l'aigua sencer hi tenia cinquanta establiments, dels quals, vint-i-quatre eren d'estampats i acabats o aprestos (vegeu M. Teresa MIRRI LARRUBIA (1994), *El proceso de formación del proletariado en un barrio industrial: el caso de Sant Martí de Provençals. Integración y diferenciación social (1862-1925)*, tesi de doctorat, Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 30-31).

6. Comunicat al governador civil del 14 de març de 1892 (Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí, AMDSM, fons històric, Conflictes, CA 7/14).

7. Dibuix del míting a *La Tramontana* (13 maig 1892). Crònica, entre d'altres, a *La Publicidad* i a *La Vanguardia* (2 maig 1892).

dents a Sant Martí i a Sants, així com la clausura d'algunes corporacions obreres i una cinquantena de detencions a tot el pla de Barcelona entre els vaguistes d'estampats i significats anarquistes. Poc després, i com a continuació del conflicte dels stampadors, van ser detinguts 41 treballadors més per un suposat delictes de coacció, entre els quals Manuel Ars, un estampador nascut a Igualada i resident a Sants que va ser un dels principals dirigents del moviment i al qual ens haurem de referir més endavant.⁸

El conflicte, doncs, es va acabar d'encendre i va prendre caràcter de vaga general a principis de juny, quan les forces de l'ordre van començar a impedir les recollectes de diners promogudes per sostenir els treballadors vaguistes. Aquells dies, centenars d'obers —sobretot dones— esperaven els esquiroles quan sortien de les fàbriques:

[...] dispuestas á acompañarles á sus casas entonando una especie de concertante espontáneo, en el que dominan los gritos de *la cúa, la cúa* dirigidos a los *esquiroles*, y las exclamaciones de *¡quina pudo!* y *ki-ki-ri-ki* á los policías y a la benemérita acompañados de los silbidos que lanzan los pitos que cada mujer lleva y toca.

A la pràctica, i de manera cada vegada més radicalitzada, els crits i xiulets s'acompanyaven també d'apedregades.⁹ D'altra banda, l'element principal de polarització del conflicte va acabar concentrant-se, tant o més que en les bases que s'estaven discutint, en la presència dels nombrosos esquiroles que substituïen els vaguistes a les fàbriques.

El dia 8 de juny, l'aturada ja va ser general a Sant Martí i de seguida va encomanar-se a Sant Andreu de Palomar i a Sants, on el dia 8 els obrers de les tres classes del vapor ja van interrompre la feina. Després, s'hi van solidaritzar els treballadors de Gràcia. La intransigència de la patronal —que reclamava més energia de l'autoritat per «garantir el dret al treball»—, així com l'actitud autoritària del governador civil, Nicolás M. de Ojesto, no van acon-

8. Sobre aquest Primer de Maig i els dies següents, vegeu *La Tramontana* (6 i 13 maig 1892) i *El Productor* (5 i 12 maig 1892). Els dies 5 i 6 de maig, al Congrés, el diputat republicà Vallès i Ribot va interpellar el Govern per aquests fets.

9. *El Productor* (19 maig 1892). Sobre el paper de les dones a la vaga i la detenció temporal de «las siete más decididas», vegeu la carta de Teresa Claramunt a *La Anarquía* (Madrid) (1 juliol 1892). Cal recordar, en aquest sentit, l'altíssima feminització de la indústria tèxtil en aquesta època.

seguir precisament de calmar els ànims.¹⁰ Aquell mateix dia, en les immediacions de can Ponsà, una fàbrica de Sant Martí de Provençals, va haver-hi una batussa amb trets i garrotades de la qual van resultar diversos ferits.

LA MANIFESTACIÓ DEL 10 DE JUNY

De l'estat de tensió d'aquells dies en dóna prova un manifest de la comissió dels vaguistes, en el qual pot llegir-se, entre altres coses, el següent:

[...] Nuestros compañeros de San Martín de Provensals, cansados de sufrir tanta infamia y atropello cometidos por la gente que se engalana con el título de gente de orden, se han hecho solidarios de la causa de los obreros estampadores, acudiendo al paro general, secundándoles las localidades de Sans, Gracia, San Andrés y parte de Barcelona.

¡Obreros del llano de Barcelona! Es preciso sepamos cumplir como buenos y que interin no se dé libertad á los arbitrariamente detenidos y no se dé satisfacción cumplida á la clase trabajadora toda, preparando la vuelta al trabajo en condiciones honrosas para todos, continuemos cruzados de brazos.

Obreros de Barcelona: nuestros hermanos del llano se batan con heroísmo y bizarría contra esos desenfrenados burgueses que no atendiendo mas que al egoísmo de enriquecerse, han provocado esta lucha.

Cumplamos como buenos ayudando á nuestros hermanos.

Hagamos la huelga todos como único modo de demostrarles la simpatía que por su causa sentimos. ¡Viva la huelga general!¹¹

En aquest context, el 10 de juny hi va haver una manifestació de 3.000 obrers a la plaça de Catalunya. I d'aquesta manifestació va sorgir un incident que va portar cua. Així l'explicava temps després un diari barceloní:

[Un grupo de obreros] de repente se corrió hacia la calle de Pelayo, penetrando en el domicilio del abogado don Rómulo Mascaró, cuya casa allanaron en ocasión en que se hallaba en cama gravemente enfermo. Los intrusos se dijo llevaban el propósito de asesinar al señor Mascaró, abogado de los fabricantes; pero entre el grupo que se hallaba en la escalera sonó un disparo cuyo proyectil hirió levemente á un vecino, y la detonación alarmó á los intrusos, que huyeron á la desbandada.

10. Nicolás de Ojesto y Díaz havia estat nomenat governador civil de Barcelona per un reial decret de 26 de gener de 1892. Va cessar el 26 de juliol del mateix any, en què va ser designat governador de Granada.

11. *La Anarquía* (17 juny 1892).

La guardia municipal, única fuerza que se hallaba presente, intentó detener á alguno de los asaltantes, y en esta tarea fué herido por detrás el guardia municipal don Pedro Fernández.¹²

Com a conseqüència d'aquests fets, un jutjat decretaria, posteriorment, el processament de 33 homes i una dona. Després, l'Audiència, en fer-se càrrec de les actuacions, sobreseuria la causa per a vint dels processats i assenyalaria judici oral per jurats per a quinze individus. En l'endemig, però, va publicar-se el reial decret d'indult de 16 de maig de 1894 que va fer que el fiscal desistís de l'acció penal contra tots els processats menys un, perquè els considerava compresos en aquesta mesura de gràcia.¹³ L'únic, doncs, que va continuar processat va ser Francesc Prat i Baqués, un obrer d'una quarantena d'anys i casat que va ser considerat presumpte autor de les lesions al guàrdia municipal i responsable dels delictes de sedició, atemptat i temptativa d'assassinat.

El judici davant de jurat va celebrar-se a l'Audiència Provincial els dies 3 i 5 de juliol de 1894, quan ja s'havien produït els atemptats de la Gran Via i del Gran Teatre del Liceu i la ciutat de Barcelona vivia, doncs, particularment sobresaltada. L'acusat, defensat per Miquel Laporta, va negar trobar-se al lloc dels fets —va dir que estava de dependent en una taverna de Sants— i va explicar que després havia treballat com a obrer a les brigades municipals. Finalment, Francesc Prat acabaria sent absolt.¹⁴

CAP A L'ESTAT DE GUERRA

Mentrestant, el conflicte havia continuat ben viu. L'endemà dels darrers fets que hem exposat, és a dir, el dia 11 de juny de 1892, la Comissió de Vaga de Barcelona i el seu Radi demanava obertament que la vaga general s'estengués a tot Barcelona i el que llavors deien «els afores».¹⁵ I aquell mateix dia 11, a Sant Martí de Provençals, un grup de vaguistes situats davant la fàbrica de Ricart y Compañía va causar lesions a un tal Pasqual Gil Ibáñez, per les quals es va dictar la corresponent ordre judicial de crida i cerca dels autors. El ma-

12. *El Diluvio* (3 juliol 1894). Una versió més breu de l'època dels fets a *La Anarquía* (17 juny 1892), p. 2.

13. *Gaceta de Madrid*, núm. 137 (17 maig 1894). Dictat amb motiu de l'aniversari del rei.

14. *El Diluvio* (10 juliol 1894).

15. Informació sobre els fets d'aquests dies a *La Anarquía* (17 juny 1892).

teix va fer-se per les lesions causades pocs dies després a Francesc Franquet i a Elies Grabulosa, durant els incidents que hi va haver davant la fàbrica d'estampats de Josep Ferrer i Vidal.¹⁶

Just en aquest moment àlgid del conflicte, van produir-se uns incidents que coneixem per Cándido Costi y Erro, un periodista amic de la policia que abans havia estat delegat del cos de vigilància de Madrid:

El Sr. Tressols,¹⁷ estaba hecho cargo de este servicio, con fuerza suya, y alguna de la Guardia Civil y al tratar de disolver un grupo de unos 500 huelguistas en la Riera de Magoria hicieron estos uso de las armas contra la autoridad la que los atacó denodadamente, persiguiéndoles hasta las estribaciones de la montaña de Montjuich, en donde habiéndose adelantado el Archs, consiguió soliviantar á los canteros, trabándose un verdadero combate entre los huelguistas y fuerzas que los perseguían, consiguiendo estas al fin dispersarlos, y detener á Archs y diez y seis individuos más.

En este movimiento fueron auxiliados Tressols y demás fuerza á sus órdenes por el capitán que cubría la guarnición del polvorín.

Al día siguiente no faltó un diario local que calificara de asesinato el hecho del Sr. Tressols por repeler la fuerza con la fuerza y la agresión con la agresión, pidiendo que se le relevara y el Gobernador, por una prudencia mal entendida, ¡pero muy mal entendida! lo trasladó a San Martín de Provensals, en donde como en Sans y Hospitalet, veló á todo trance por el orden.

A los pocos días, en vista de que los huelguistas no deponían su amenazante actitud, fué declarada la provincia en estado de sitio.¹⁸

El dia 12 de juny, en efecte, davant la magnitud que havia agafat el conflicte, el governador civil va resignar el comandament en la persona del capità general del districte militar de Catalunya, Ramón Blanco y Erenas, mar-

16. Comunicats al cap de la Guàrdia Municipal núm. 14 (16 juny 1892) i núm. 1520 (23 juny 1892) (AMDSM, fons històric, Conflictes, CA 7/14).

17. L'inspector Antoni L. Tresols i Campaña (1853-1931), àlies «Vinagret», era un antic hortolà semianalfabet que va omplir totes les pàgines de la repressió policial a Barcelona durant vint-i-cinc anys, a cavall del canvi de segle (vegeu-ne un apunt biogràfic a Antoni DALMAU (2008), *El cas Rull: Viure del terror a la Ciutat de les Bombes. 1901-1908*, Barcelona, Columna, p. 161-162).

18. Cándido COSTI Y ERRO (1894), *El anarquismo en Barcelona y la verdad en su lugar*, Barcelona, Tipografía Militar y Comercial de Calzada Hijo, p. 9 i 12. Ateses les característiques de la font, i davant la impossibilitat de poder contrastar aquesta informació amb cap altra, la reportem amb totes les cauteles necessàries.

quès de Peña Plata, el qual, tot seguit, va fer públic un ban declarant l'estat de guerra.¹⁹

Dos dies després, el 14 de juny, l'inspector Tresols, acompanyat de deu agents de policia i de quatre parelles de la Guàrdia Civil, va irrompre en el local del Círculo Socialista, situat al número 10 del carrer de l'Om de Barcelona, i va procedir a detenir tots els homes que hi va trobar i que no van aconseguir de fer-se escàpols. Els arrestats van ser 21 i van ser engarjolats a les presons militars i a la caserna de les Drassanes. La versió de la policia justificava la irrupció en el local perquè tenia notícies que s'hi celebrava una reunió no autoritzada; per contra, la versió del Círculo afirmava que els detinguts es trobaven simplement al local com solien fer-ho cada tarda per jugar «á juegos inofensivos de ficha» o per fer petar la xerrada. Vuit dels detinguts, individus de la societat de serrallers mecànics de Barcelona, van ser alliberats al cap d'un parell de dies. I, pel que fa a la resta, la causa sumària que es va obrir per part de l'autoritat militar va ser sobreseguda al cap d'una setmana.

Mentrestant, l'autoritat militar instava les parts a resoldre el conflicte amb tota la celeritat possible. Així és que, després d'intenses negociacions i arbitratges amb l'Ajuntament, el Govern Civil i la Capitania General, el 15 de juny la comissió obrera gestora de la vaga, integrada per Joan Mañà, Francesc Abayà, Esteve Vidal, Enric Lluís, Francesc Gana, Ramon Fontanals i Serafí Tost, va recomanar el retorn progressiu a la feina, cosa que va anar-se produint en els dies següents. Tanmateix, la mateixa comissió respectava la decisió que poguessin prendre els estampadors respecte de la continuïtat de la vaga i, per si decidien mantenir-la, demanava que «sigáis prestándoles vuestro auxilio metálico hasta el último momento que se mantengan parados».²⁰

Aquell mateix dia, i acollint-se a les disposicions vigents, va tenir lloc un consell de guerra contra diversos obrers, que van acabar sent condemnats a penes de presidi. Es tractava, concretament, de Lluís Vilanova i Bertran, Jo-

19. Text del ban i de la resignació del comandament per part del governador a *La Vanguardia* (13 juny 1892). Exemplar del ban a l'Archivo Histórico Nacional, Madrid, Gobernación, sèrie A, llig. 44A, núm. 20. Sobre la ineptitud del governador, vegeu *La Campana de Gracia*, núm. 1204 (18 juny 1892).

20. Bases de la negociació i relacions de detinguts a *La Vanguardia* (15 i 16 juny 1892). Comunicat del 15 de juny de la comissió obrera gestora de la vaga a *La Vanguardia* (17 juny 1892) i *La Anarquía* (24 juny 1892).

sep Ferrer i Font, Salvador Vidal i Martínez, Enric Virós i Font i Josep Escarsell i Codina, acusats d'haver impedit la llibertat de treball, concretament amb coaccions contra Antoni Pons, un oficial calderer de coure de la Maquinista Terrestre i Marítima, i altres obrers.²¹ Per complir la presó van ser enviats al penal de Valladolid, però un cop aixecat l'estat de guerra, el Cercle Republicà Governamental i l'Ajuntament de Barcelona, entre d'altres, demanarien l'indult per als condemnats.²²

I encara que la normalitat anés retornant a poc a poc a tot el pla de Barcelona, continuava vigent, tanmateix, el problema concret dels estampadors.

EL MÍTING DEL 18 DE JUNY

En aquest context, el dissabte dia 18 de juny de 1892 va celebrar-se un míting al Saló Eslava del passeig de Sant Joan, amb presència d'uns 800 o 900 obrers (o 1.500 segons altres fonts). En el transcurs d'aquest acte, Manuel Ars va prendre la paraula en català per fer un parlament que un diari republicà barceloní va transcriure àmpliament i que resulta totalment revelador del seu caràcter impulsiu i del seu lideratge.²³

Abans, però, de transcriure la crònica, cal que diguem que Manuel Ars, al qual hem al·ludit abans, era un estampador nascut a Igualada el 1859 que s'havia instal·lat al poble de Sants cap al 1880 i que treballava al Prat Vermell, la indústria del tint de Bertrand i Serra situada a la marina de Sants. Havia participat en el congrés clandestí de la Unió Manufacturera de l'agost de 1885, en plena epidèmia del còlera, i s'havia fet notar per la seva fogositat i el seu activisme. Ars pagaria molt car haver-se distingit en la vaga dels estampadors, ja que, quan cauria damunt dels anarquistes la repressió posterior als atemptats de 1893, i sense cap base acusatòria mínimament solvent, seria detingut, processat per l'explosió de la Gran Via, condemnat i finalment exe-

21. Vegeu, entre d'altres, *La Vanguardia* (16 i 17 juny 1892).

22. *La Anarquía* (9 juliol 1892). Acabada la vaga, a finals d'octubre, també seria jutjat en consell de guerra ordinari José Vega Sánchez, acusat de sedició com a autor d'una «proclama anarco-comunista» que es va intentar fer circular en aquella època i que, paradoxalment, havia estat sotmesa amb anterioritat a l'autorització del govern civil (vegeu *El País*, Madrid (1 novembre 1892)). Finalment, Vega va ser condemnat a dotze anys de presó major (vegeu la seva carta des de la presó a *La Anarquía* (25 novembre 1892)).

23. *El Diluvio* (19 juny 1892). Una altra crònica de l'acte a *La Vanguardia* del mateix dia.

cutat, juntament amb cinc més, al castell de Montjuïc el dia 21 de maig de 1894.²⁴

Tornem, doncs, al míting del 18 de juny. La citació és llarga però val la pena, perquè és reveladora de l'ambient i de l'argumentació utilitzada pels dirigents obrers d'aquell moment:

Levantóse el compañero Archs que con elocuencia y tonos enérgicos combatió la proposición de los fabricantes explicada por la comisión gestora. Dijo que si los fabricantes por orgullo de raza se resisten, también tienen orgullo y dignidad los obreros y que si aquéllos están custodiados por el ejército, por la burguesía y por la benemérita, los obreros, los desheredados, están custodiados por la miseria y el hambre.

Se nos dan unos bases, dijo, hechas con buena intención por la autoridad, pero no podemos aceptar que los fabricantes prefieran los obreros que han tenido cuatro semanas [*els esquiroles*], á nosotros que les hemos servido años y aún de entre nosotros escogernos, como las reses que van al matadero. ¿Qué han creído la burguesía y la autoridad? Como no son obreros no comprenden nuestra dignidad. Si nosotros no trabajamos y nos declaramos en huelga es porque queríamos el pan de nuestra mesa.

Hizo luego el orador un parangón entre la miseria de los obreros y la riqueza de los fabricantes y dijo que mientras aquellos tienen que pedir prestado para hacer unos zapatitos á sus hijos, los fabricantes gastan lujo y ostentación en casa y en los espectáculos públicos.

Dijo luego que los patronos no quieren á los *esquiroles* sino por orgullo, porque han sido los verdugos de los obreros, pues como no les convienen los echarán á la calle, pero quieren que los huelguistas pasen por la vergüenza de aceptarlos.

Quisiera que todos votaseis con conciencia. Desearía que saliese una voz unánime que se hiciera respetar de la burguesía y dijera: Obreros de estampados, la lucha empieza hoy; y si hemos luchado 14 semanas, continuaremos luchando. Por vía de súplica iremos á pedir á los *esquiroles* que no vayan á trabajar; tenemos este derecho: no importa que por ejercitar este derecho, se nos lleve á la carcel y á presidio. La ley consiente que los fabricantes tengan el derecho de libre contratación, y delante de este derecho nosotros tenemos el de la persuasión. Si en una casa hay un *esquirol*, se le puede decir que hace un mal á los obreros. Los fabricantes van á buscar los obreros engañándoles (*ensarronanlos*), diciéndoles que les darán tal ó cual garantía.

Terminó diciendo: Todos hemos salido de las fábricas y todos hemos de volver sin víctimas. (Aplausos). El presidente y el propio compañero Archs, suplicaron á los obreros que no aplaudiesen.

24. Vegeu la biografia ja citada, DALMAU (2008). A tots els papers de l'època, i fins a avui, el cognom d'Ars i els seus germans sempre apareix erròniament citat com a *Archs*.

El debat va continuar amb intervencions més contemporitzadores, i per això Manuel Ars va tornar a prendre la paraula:

El compañero Archs insistió en sus tonos de resistencia á todo trance. Dijo que todos los asociados podían darse por despedidos y considerándose tales persistir en la huelga. Apartándose de la cuestión hizo una digresión, diciendo que los hombres se dividen en explotados y explotadores y que los explotadores todos son enemigos de los obreros, etc., etc. Dijo que era más fácil salvarse todos los obreros resistiendo que cediendo á las condiciones de los fabricantes, y que sino podían salvarse, era preferible morir todos con honra á vivir deshonorados. Y después de decir que confiaba en que la comisión gestora continuaría sus trabajos por haber cumplido dignamente su cometido, terminó diciendo: ó todos ó ninguno. (Aplausos y otras muestras de aprobación).

Al final van triomfar les tesis més radicals de Manuel Ars enfront de les més moderades de la comissió gestora, encapçalades per Marcel·lí Font. O sigui, que va acordar-se que la vaga continués. Una vaga que estava posant en una situació crítica molts treballadors, ja que hi havia setmanes que només s'havien pogut repartir 4 o 5 pessetes per a cada vaguista. Amb el pas dels dies, s'anaven normalitzant algunes fàbriques, amb presència alterna de treballadors associats i d'esquirols: així, per exemple, el 8 de juliol, la fàbrica Bertrand i Serra, de Sants —on treballava Manuel Ars—, ja s'havia normalitzat pràcticament, amb 30 associats i 42 esquirols.

FI DE LA VAGA

Finalment, el diumenge 9 de juliol de 1892, una reunió de prop de 300 obrers al Saló Eslava va acordar posar fi a la vaga i tornar a la feina l'endemà en totes aquelles fàbriques que admetessin els antics obrers associats, encara que hi continuessin treballant els esquirols.²⁵ De fet, el primer dia de la plena reincorporació, i només a Sant Martí de Provençals, van entrar a treballar 497 obrers associats i 408 esquirols. Així doncs, el retorn a la feina no es feia pas sense costos ni sense un regust bastant amarg, ja que en definitiva la vaga s'havia saldat amb un fracàs evident per als treballadors. Així ho reconeixia sense ambages la premsa anarquista:

25. L'acord de reincorporació no va evitar, tanmateix, algun incident, com per exemple l'explosió d'un petard, el dia 12 de juliol, al carrer de l'Aurora, de Sant Martí de Provençals, davant la fàbrica d'estampats Martí Rius (comunicat al governador civil núm. 1652 (12 juliol 1892), AMDSM, fons històric, Conflictes, CA 7/14).

La huelga de estampadores ha terminado ya. Dejaronse subyugar por el criterio pacífico y acordaron [...] la vuelta al trabajo en las antiguas condiciones, y ha resultado lo que no podía menos que resultar, que han quedado más de 600 estampadores huelguistas sin trabajo. Valía más rendirse á discreción. El resultado no hubiera sido tan fatal. Sirva de lección esta huelga á todos los trabajadores.²⁶

La vaga havia durat setze setmanes. El 26 de juliol es va aixecar l'estat de guerra i, en els dies següents, es va alliberar gradualment la quinzena de treballadors que encara es trobaven detinguts a la caserna de les Drassanes.²⁷

26. *El Productor* (14 juliol 1892).

27. Text del ban: *La Vanguardia* (27 juliol 1892).